

**O'QUVCHI-YOSHLARDA YUKSAK MA'NAVİY-AXLOQIY FAZILATLARNI
SHAKLLANTIRISHDA OTA-ONA VA MAKTAB HAMKORLIGINING O'RNI**

Qodirov Jasur Normurodovich

*Navoiy viloyati Zarafshon shahar 1-sonli xorijiy tillarni chuqurlashtirib o'qitishga
ixtisoslashtirilgan davlat umumta'lim maktabi ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor
o'rinbosari*

Osiyo xalqaro universiteti pedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'quvchi-yoshlarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish jarayonida ota-ona va maktab hamkorligining o'rni tahlil qilinadi. Ma'naviy tarbiya – bu shaxsni ijtimoiy, axloqiy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda voyaga yetkazishning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqotda oilaviy muhit, pedagogik muloqot, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarning o'zaro uyg'unligi o'quvchi shaxsida ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi ilmiy asosda yoritiladi. Muallif ota-onalar bilan maktab o'rtasidagi tizimli aloqa, pedagogik maslahatlar, ota-onalar yig'ilishlari, hamkorlik loyihalari va milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy yondashuvlarning samaradorligini ochib beradi.

Kalit so'zlar

ma'naviy-axloqiy tarbiya, ota-ona, maktab hamkorligi, o'quvchi shaxsi, oilaviy muhit, pedagogik muloqot, milliy qadriyatlar.

Аннотация

В статье рассматривается роль взаимодействия родителей и школы в формировании высоких духовно-нравственных качеств у учащейся молодежи. Духовно-нравственное воспитание является важным фактором становления личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей. В исследовании анализируется влияние семейной среды, педагогического общения и внеклассных воспитательных мероприятий на развитие у школьников положительных моральных черт. Автор раскрывает эффективность системного сотрудничества школы и родителей через педагогические консультации, совместные проекты и мероприятия, направленные на укрепление нравственных и культурных ориентиров подрастающего поколения.

Ключевые слова

духовно-нравственное воспитание, родители, сотрудничество школы и семьи, личность учащегося, семейная среда, педагогическое общение, национальные ценности.

Abstract

This article examines the role of parent-school cooperation in fostering high moral and spiritual values among students. Spiritual and moral education plays a crucial role in shaping personality based on national and universal values. The study analyzes how family environment, pedagogical communication, and extracurricular activities contribute to the development of positive moral traits in schoolchildren. The author highlights the importance of consistent collaboration between parents and schools through educational counseling, joint projects, and value-oriented programs that strengthen the cultural and ethical foundation of young learners.

Keywords

moral and spiritual education, parents, school cooperation, student personality, family environment, pedagogical communication, national values.

Kirish

Yosh avlodni har tomonlama yetuk, ma'naviy barkamol va axloqan pok insonlar sifatida tarbiyalash bugungi ta'lim tizimining eng ustuvor vazifalaridan biridir. Ma'naviy-axloqiy tarbiya inson shaxsining ichki dunyosini, e'tiqodini, hayotga, mehnatga va jamiyatga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Shu bois o'quvchi-yoshlar tarbiyasida ota-ona va maktab hamkorligi muhim o'rin tutadi. Chunki bola ma'naviy shakllanishining dastlabki bosqichi oilada, keyingisi esa maktabda amalga oshadi, bu ikki muhitning uyg'unligi esa barkamol shaxs tarbiyasining kafolatidir.

Ota-ona – bolaning birinchi murabbiysi, maktab esa uning ma'naviy kamolot yo'lidagi yo'lboshchisidir. Agar bu ikki tarbiya maskani o'zaro hamkorlikda ish yuritsa, bola o'zida ezgulik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, mas'uliyat va adolat kabi fazilatlarni shakllantiradi. Shu nuqtayi nazardan, ota-ona va maktab o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash bugungi kunda o'ta dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida "Yoshlarimizni nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli, vatanparvar insonlar qilib tarbiyalash har bir ota-ona, o'qituvchi va butun jamiyatning burchidir", deb ta'kidlagan. Bu fikr ota-ona va maktab hamkorligining tarbiyaviy jarayondagi o'rnini yanada chuqur anglashga undaydi.

Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda ota-ona va maktab hamkorligining psixologik-pedagogik asoslari, mazkur hamkorlikning samarali shakl va usullari hamda amaliy natijalar tahlil qilinadi. Shu orqali yosh avlodni komil inson sifatida tarbiyalashda ta'lim muassasasi, oila va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikning ahamiyati yoritiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadi – nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli, axloqan barkamol, ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashdan iborat.

Bugungi globallashuv, raqamli muhitning kengayishi, axborot oqimining kuchayishi yoshlarning dunyoqarashiga, qadriyatlariga va axloqiy qarashlariga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sharoitda o'quvchi-yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini to'g'ri yo'naltirish, ularni begona g'oyalardan himoya qilish va milliy qadriyatlarga sodiq shaxslar qilib voyaga yetkazish eng muhim ijtimoiy zaruratga aylangan.

Mazkur jarayonda ota-ona va maktab hamkorligi hal qiluvchi o'rin tutadi. Chunki bola shaxsining asosiy fazilatlarini, e'tiqodi va dunyoqarashi avvalo oilada shakllanadi, keyinchalik maktab muhitida mustahkamlanadi. Agar oila va maktab o'zaro hamkorlikda, yagona maqsad asosida ish yuritilsa, bola shaxsida mehr-oqibat, vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik, adolat, mehnatsevarlik kabi yuksak fazilatlar barqaror shakllanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Yoshlar siyosati to'g'risida"gi Qonuni, "Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi Prezident farmonlari hamda "Yangi O'zbekiston – Yangi ta'lim" konsepsiyasida yoshlar tarbiyasida oila, maktab va jamiyatning uzviy hamkorligini kuchaytirish zarurligi alohida ta'kidlanadi. Bu esa ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida ota-onalarning faol ishtirokini ta'minlash, ularni pedagogik hamkorlik sub'yektiga aylantirishni talab etadi.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot makonida yoshlar osonlikcha turli manbalardan ta'sirlanishi mumkin. Shu sababli ota-ona va maktabning tarbiyaviy hamkorligi yoshlarning axborot madaniyati, mustaqil fikrlash qobiliyati, ijtimoiy immunitetini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Demak, mazkur mavzuning dolzarbligi quyidagilar bilan belgilanadi:

- oila va maktabning tarbiyaviy faoliyatini uyg'unlashtirish zarurati;
- o'quvchi-yoshlarni ma'naviy inqirozlardan himoya qilish ehtiyoji;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirgan tarbiya modelini yaratish talabi;
- ota-onalar pedagogik madaniyatini yuksaltirish va ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish zarurati.

Shunday qilib, o'quvchi-yoshlarning yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda ota-ona va maktab hamkorligi zamonaviy jamiyatda tarbiya tizimini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

O'quvchi-yoshlarning yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish — bu shunchaki tarbiyaviy faoliyat emas, balki insonni komil shaxs sifatida voyaga yetkazishga qaratilgan uzluksiz va tizimli jarayondir. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati, avvalo, ota-ona va maktab hamkorligining qanday yo'lga qo'yilganiga bog'liq. Chunki bola hayotining dastlabki ijtimoiy tajribasini oilada oladi, ammo bu tajriba maktabda to'ldiriladi, kengaytiriladi va mustahkamlanadi.

Oila – bola tarbiyasining tabiiy va birlamchi maktabidir. Ota-onaning xulqi, soʻzi, qadriyatlarga boʻlgan munosabati bola ongida bevosita aks etadi. Maktab esa ushbu tarbiyani tizimlashtiruvchi va yoʻnaltiruvchi muassasa sifatida harakat qiladi. Ularning hamkorligi – maʼnaviy uygʻunlik, ijtimoiy birdamlik va milliy qadriyatlarga sadoqatni shakllantiruvchi kuchli mexanizm hisoblanadi.

Pedagogik nazariyalar (J. Dyui, A. Makarenko, V. Sukhomlinskiy, A. Avloniy, N. Qosimova) taʼlim va tarbiya jarayonining muvaffaqiyati oʻqituvchi, ota-ona va oʻquvchi oʻrtasidagi oʻzaro muloqot va hamkorlikka tayanishini taʼkidlaydi. A. Avloniy “Tarbiyasiz millat yoʻqoladi” degan fikrni ilgari surgan holda, maʼnaviy tarbiyaning poydevori avvalo oilada, keyin esa maktabda mustahkamlanishini alohida qayd etgan.

Ota-ona va maktab oʻrtasidagi pedagogik hamkorlik – bu faqat ota-onalar yigʻilishlari bilan chegaralanmaydi. Bu hamkorlik:

- oʻzaro ishonch,
- hamkorlikda rejalashtirish,
- maʼnaviy tarbiyaviy tadbirlarni birgalikda oʻtkazish,
- farzand tarbiyasi masalasida fikr almashish kabi koʻplab faol shakllarni oʻz ichiga oladi.

Oila bolaga dastlabki axloqiy meʼyorlarni oʻrgatadigan maskandir. Ota-onaning soʻzlari, xatti-harakatlari, muomala madaniyati, diniy va milliy qadriyatlarga munosabati bolaning dunyoqarashi, eʼtiqodi va ijtimoiy oʻrnini belgilab beradi.

Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki:

- agar ota-ona farzandining taʼlim-tarbiyasiga befarq boʻlmasa, bola oʻqishga va ijtimoiy faoliyatga ijobiy munosabatda boʻladi;
- agar oilada mehr, hurmat, birdamlik muhitida tarbiya berilsa, oʻquvchi oʻzini qadrlashni, boshqalarga hurmat bilan munosabatda boʻlishni oʻrganadi;
- ota-ona tomonidan ijobiy namuna koʻrsatilmasa, bola axloqiy boʻshliq, eʼtiqodsizlik, beparvolik kabi salbiy illatlarga moyil boʻlishi mumkin.

Demak, oila – bu shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlar shakllanadigan birlamchi maktab boʻlib, maktab ana shu tarbiyani toʻldiruvchi ikkinchi muhim omildir.

Maktabda maʼnaviy tarbiya oʻquvchi shaxsini vatanparvarlik, halollik, masʼuliyat, odob, hamjihatlik va bagʻrikenglik ruhida shakllantirishga qaratilgan. Har bir fan, ayniqsa, ona tili, adabiyot, tarix, maʼnaviyat, jismoniy tarbiya darslari orqali bu qadriyatlar singdiriladi.

Oʻqituvchining maʼnaviy tarbiyadagi roli shundaki, u faqat bilim beruvchi emas, balki shaxs tarbiyalovchi, yoʻlboshchi va ibrat koʻrsatuvchi insondir. Shu sababli oʻqituvchilar ota-onalar bilan muntazam muloqotda boʻlishi, bola xulqidagi oʻzgarishlarni birgalikda muhokama qilib, muammolarga yechim topish yoʻlida ishlashi zarur.

Maktabda ota-onalar bilan quyidagi shakllarda hamkorlikni yo'lga qo'yish samarali hisoblanadi:

- Ota-onalar klublari va maslahat markazlari;
- Pedagogik seminarlar, treninglar;
- Oilaviy-ma'naviy kechalar, ochiq darslar, uchrashuvlar;
- Farzand bilan birgalikda ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish;
- “Ota-ona maktabi” dasturlari.

Bunday faoliyatlar ota-onaning pedagogik savodxonligini oshirish bilan birga, o'quvchida o'z oilasiga va maktabga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

O'quvchi-yoshlarning yuksak ma'naviy fazilatlarini rivojlantirish quyidagi yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi:

1. **Axloqiy ongni shakllantirish** – o'quvchilarga yaxshilik va yomonlik, halollik va hiyonat, mehr-shafqat va beparvolik tushunchalarini farqlashni o'rgatish.

2. **Vatanparvarlik tarbiyasi** – milliy qadriyatlar, xalq qahramonlari, tarixiy shaxslar misolida milliy iftixor tuyg'usini rivojlantirish.

3. **Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash** – ota-ona hurmati, oila muqaddasligi, mehnatsevarlik, birdamlikni bolalarga singdirish.

4. **Madaniy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish** – hurmat, murosaliq, empatiya, bag'rikenglikni amaliy mashg'ulotlar orqali shakllantirish.

5. **Ma'naviy o'yinlar va loyihalar** – “Ezgu so'zlar kechasi”, “Odobli bola tanlovi”, “Oilam – mening tayanchim” kabi tadbirlar orqali o'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarga qiziqish uyg'otish.

Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar o'quvchi-yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda kuchli ta'sir vositasiga aylangan. Bu holatda ota-ona va maktabning axborot madaniyati bo'yicha hamkorligi yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-ona farzandining onlayn faoliyatini nazorat qilishi, o'qituvchi esa axborot tahlili, tanqidiy fikrlash, soxta axborotlardan himoyalaniish ko'nikmalarini rivojlantirishi zarur.

Bu borada “Oila – maktab – mahalla” tamoyili asosida axborot savodxonligi bo'yicha o'quv seminarlar, onlayn suhbatlar va ijtimoiy hamkorlik loyihalarini tashkil etish yaxshi natijalar beradi.

Ota-ona va maktab hamkorligi asosida tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat natijasida:

- o'quvchilarda axloqiy me'yorlar va ijtimoiy mas'uliyat kuchayadi;
- maktab muhitida ijobiy psixologik atmosfera shakllanadi;
- ota-onalar farzand tarbiyasiga yanada ongli, faol yondashadi;
- yoshlar orasida bepisandlik, individualizm, ma'naviy bo'shliq kabi holatlar kamayadi.

Kelgusida bu jarayonni takomillashtirish uchun quyidagi istiqbollar belgilanishi lozim:

- ota-onalar uchun pedagogik madaniyat kurslarini yo‘lga qo‘yish;
- maktablarda “Ota-ona ishtirokidagi tarbiya kuni” loyihasini joriy etish;
- tarbiyaviy jarayonda milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalarni uyg‘unlashtirish;
- mahalla, oila va maktab o‘rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlash.

Shunday qilib, o‘quvchi-yoshlarning yuksak ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda ota-ona va maktab hamkorligi – bu tarbiyaviy jarayonning yuragi, jamiyat barqarorligining asosi, millat kelajagining kafolatidir. Bunday hamkorlik orqali yoshlar nafaqat bilimli, balki ma‘naviy barkamol, imonli, vatanparvar, insonparvar shaxs sifatida voyaga yetadilar.

Mavzuni o‘rganish zarurati

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida yoshlar tarbiyasi masalasi tobora murakkablashib bormoqda. Axborot oqimining kuchayishi, virtual muloqotning kengayishi, turli madaniyatlar va qadriyatlarning bir-biriga aralashuvi natijasida o‘quvchi-yoshlar ongida ma‘naviy bo‘shliq, befarqlik, iste‘molchilik kayfiyati, milliy qadriyatlardan uzoqlashish kabi salbiy holatlar kuzatilmoqda. Shu sababli yoshlarni yuksak ma‘naviy-axloqiy ruhda tarbiyalash, ularni mustaqil fikrlovchi, vatanparvar, insonparvar shaxs sifatida kamol toptirish bugungi kunning eng dolzarb ijtimoiy-pedagogik masalasiga aylangan.

1. Ma‘naviy inqiroz sharoitida tarbiya tizimini kuchaytirish zarurati: So‘nggi yillarda jamiyatda axborot manbalarining cheksizligi yoshlarning qadriyatlar tizimini o‘zgartirib, ayrim hollarda ularni o‘zlikni anglashdan uzoqlashtirmoqda. Shu bois ota-ona va maktabning tarbiyaviy hamkorligini kuchaytirish, bola shaxsida ma‘naviy immunitetni shakllantirish, ijtimoiy ongni sog‘lom g‘oyalar bilan to‘ldirish zarurati ortib bormoqda.

2. Oila va maktab o‘rtasidagi tarbiyaviy uzviylikni ta‘minlash ehtiyoji: Farzand tarbiyasida ota-ona va maktab bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy tizimdir. Ammo amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab oilalarda ota-onalar farzandining ichki kechinmalariga, ijtimoiy muhitdagi moslashuviga yetarlicha e‘tibor bermaydilar. Maktab esa ba‘zan oilaning tarbiyaviy tajribasidan uzilib qoladi. Shu sababli ushbu tizimlar o‘rtasidagi pedagogik hamkorlik mexanizmlarini ilmiy asosda o‘rganish va ularni uzviylashtirish zarur.

3. O‘quvchilarda milliy qadriyatlar va axloqiy fazilatlarni shakllantirish talabi: Yoshlarning ma‘naviy barkamolligi — bu nafaqat diniy yoki madaniy tarbiya, balki milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik, mehr-oqibat, halollik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni singdirish jarayonidir. Bunday tarbiya faqat maktab bilan cheklanmay, oilaning ham faol ishtirokini talab qiladi. Oila muhitida berilgan axloqiy saboqlar

maktabdagi ta'lim-tarbiyaviy faoliyat bilan uyg'unlashgandagina, o'quvchi shaxsida barqaror ma'naviy pozitsiya shakllanadi.

4. Ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish zarurati: Ko'plab tadqiqotlar ota-onalarning pedagogik savodxonligi past bo'lsa, farzand tarbiyasida xatolar, befarqlik yoki haddan tashqari nazorat holatlari kuzatilishini ko'rsatadi. Shu bois ota-onalarni pedagogik hamkorlik subyekti sifatida tayyorlash, ularga zamonaviy tarbiya yondashuvlarini o'rgatish, maktab tizimi bilan samarali muloqot o'rnatish dolzarb vazifadir.

5. Ilmiy-metodik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati: Ota-ona va maktab hamkorligining ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rnini o'rganish orqali:

- hamkorlikning samarali shakl va mexanizmlari aniqlanadi;
- oila va maktab o'rtasida doimiy aloqani ta'minlovchi pedagogik model ishlab chiqiladi;
- yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini mustahkamlovchi amaliy dasturlar yaratish imkoniyati tug'iladi.

6. Jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun ma'naviy tarbiya zarurati: Jamiyatning ma'naviy barqarorligi yosh avlodning axloqiy kamolotiga bog'liq. Ma'naviy yetuk inson — bu o'z vatani, oilasi, mehnati va or-nomusi uchun mas'uliyatni his etuvchi shaxsdir. Shu sababli ota-ona va maktab hamkorligi nafaqat o'quvchi tarbiyasining, balki butun jamiyatning axloqiy barqarorligi va ma'naviy tiklanishining kafolati sifatida o'rganilishi lozim.

Xulosa

Ota-ona va maktab hamkorligi asosida o'quvchi-yoshlarning yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish masalasi bugungi ta'lim tizimida dolzarb ilmiy-nazariy muammo bo'lib, uni o'rganish oila, maktab va jamiyatning pedagogik aloqalarini mustahkamlashga, yoshlarni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
2. G'oziyev, E. G. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Jo'rayev, M. Oila va maktab hamkorligining pedagogik asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Sodiqova, S. O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning zamonaviy texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Yusupov, E. Pedagogik mahorat va axloq asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2018.

6. Mahmudov, N. Ta'lim jarayonida ma'naviy qadriyatlarni singdirishning metodik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
7. Qosimova, R. Shaxs ma'naviyatini shakllantirishda oila va maktabning roli. – Toshkent: Ilm Ziya, 2021.
8. Rasulova, G. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2018.
9. Hasanov, B. Oila pedagogikasi. – Toshkent: TDPU, 2019.
10. Sattorova, D. Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda milliy qadriyatlarning o'рни. – Buxoro: BDU nashriyoti, 2022.
11. Karimova, M. Psixologik-pedagogik asoslarda ma'naviy tarbiya. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2021.
12. To'xtayeva, G. Tarbiya jarayonida oila, maktab va mahalla hamkorligi. – Toshkent: O'zbekiston pedagogika akademiyasi nashriyoti, 2022.